

Ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van een devotiepark met parkaanleg, Lourdesgrot en bron, openluchtpreekstoel, pelgrimshut, Zeven Weeënweg, Kruisweg en Sint-Rochuskapel in Brasschaat

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het ministerieel besluit van 8 juni 2017 tot voorlopige bescherming als monument van het devotiepark met parkaanleg, Lourdesgrot en bron, openluchtpreekstoel, pelgrimshut, Zeven Weeënweg, Kruisweg en Sint-Rochuskapel in Brasschaat;

Gelet op het openbaar onderzoek dat gehouden is van 29 juni 2017 tot en met 28 juli 2017 en waarvan de behandeling van de opmerkingen is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van het devotiepark aantoonst;

Overwegende dat het devotiepark met parkaanleg, Lourdesgrot en bron, openluchtpreekstoel, pelgrimshut, Zeven Weeënweg, Kruisweg en Sint-Rochuskapel als monument historische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het ontstaan van het devotiepark van Brasschaat-Rustoord kadert in de ontwikkeling en uitbouw van de wijk Rustoord in het eerste kwart van de 20ste eeuw en toont aan dat de tendens van talloze nieuw opgerichte devotieparken sinds het katholieke "réveil" van de 19de eeuw zich in die periode nog voortzette.

De wijk Rustoord ontstond als een speculatieve operatie van de verzekeringsmaatschappij "Antverpia": onder impuls van zaakvoerder Antoon Van den Weyngaert (1854-1925) werd geïnvesteerd in de ontwikkeling van gronden buiten en ten noorden van Antwerpen, bestemd voor de stedelijke bourgeoisie die vanaf het einde van de 19de eeuw de drukke handelsmetropool ontvluchtte op zoek naar rust in een groene, landelijke woonomgeving. Van den Weyngaert beperkte zich hierbij niet enkel tot het uitbouwen van een woonbuurt, maar ambieerde tevens het creëren van een woongemeenschap met een eigen identiteit. Het startpunt voor de ontwikkeling van de wijk Rustoord was de bouw van het rustoord-sanatorium "Salve" in 1910 waarrond zich een centrum ontwikkelde. In 1916-1921 werd de wijk vervolledigd met de aanleg van een devotiepark, begonnen met de aankoop en heropbouw van een uit Stabroek gerecupereerde Lourdesgrot en Sint-Rochuskapel en tot circa 1921 gestadig uitgebouwd tot een bescheiden, maar volwaardig devotiepark, verrijkt met een Zeven Weeënweg, een Kruisweg en enkele beelden. Als welvarend zakenman en lokaal politicus trad Van den Weyngaert op als promotor en mecenas en werd hierbij gesteund door een aantal clerici en door aan Antverpia gelieerde of lokale burgers;

Overwegende dat het devotiepark met parkaanleg, Lourdesgrot en bron, openluchtpreekstoel, pelgrimshut, Zeven Weenenweg, Kruisweg en Sint-Rochuskapel als monument architecturale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het devotiepark van Brasschaat-Rustoord is een bescheiden, maar representatief voorbeeld van een begin 20ste-eeuws devotiepark met publieke ontsluiting zoals deze werden gebouwd in België en Nederland vanaf het einde van de 19de eeuw. Het park vormt een waardevol en beeldbepalend onderdeel van de wijk Rustoord, gesticht en ontwikkeld onder impuls van grootgrondbezitter en zakenman Antoon Van den Weyngaert (1854-1925).

De aankoop en heropbouw in 1916 van een uit Stabroek gerecupereerde Lourdesgrot en neogotische Sint-Rochuskapel op een perceel ten noorden van de parochiekerk betekende de aanzet tot de geleidelijke uitbouw van een devotiepark, dat tot op vandaag opvalt door zijn ensemblewaarde en gaafheid.

De aanleg van het devotiepark op een vrij smal rechthoekig perceel met een licht golvend relief getuigt van een doordacht planmatig opzet. Typerend voor dergelijke devotieparken is dat het padentracé, de inplanting van de bouwkundige constructies of elementen en het aangeplant geheel, inherent deel uitmaken van een totaalconcept gericht op het uitbeelden van een religieus programma in een intieme "ruimte" met besloten karakter en sporadisch verrassingseffecten. De Lourdesgrot aan het begin van het devotiepark en de op een kunstmatige heuvel gelegen kapel aan het andere uiteinde vormen het begin- en eindpunt van een religieuze tocht die de pelgrim aflegt via een uitgekiend padentracé. Het aangeplant geheel bestaat uit een combinatie van inheemse en exotische boomsoorten en heesters waarbij voornamelijk de dennen (*pinus sylvestris*) en de rododendrons het beeld en karakter van het park bepalen.

De Lourdesgrot is representatief voor de talloze meer "vrije kopieën" van de echte Lourdesgrot in Frankrijk waarbij het veeleer ging om het idee dan de exacte weergave. De grot beantwoordt aan het traditionele concept van een Lourdesgrot: een koepelvormige constructie met een rotsformatie als voorgevel, een verschijningsnis met Mariabeeld, een grote uitgespaarde ruimte met een buitenaltaar en een ingebouwd offerblok, afgesloten met smeedijzeren hekwerk, en aan de voet van de grot een bronvijvertje met het beeld van de knielende Bernadette.

De Zeven Weenenweg- en de veertien kruiswegstaties zijn architecturaal op dezelfde manier geconcipeerd wat de ensemblewaarde van het geheel versterkt: geschilderde kunststenen basreliefs naar ontwerp van beeldhouwer-rotseerder Louis Jacobin (1884-1943) en beeldhouwer Jaak Coomans senior (1862-1939) werden verwerkt in een rotsformatie als "kader" naar ontwerp van Louis Jacobin, oorspronkelijk elk voorzien van een bijhorend zitbankje en bij de Zeven Weenenweg vergezeld van beelden.

Het devotiepark straalt tevens een architecturale ensemblewaarde uit als een geheel van diverse cementrustieke constructies in een religieuze context waaronder de meeste toe te schrijven zijn aan de beeldhouwer-rotseerder Louis Jacobin of het rotseerdersatelier Alfons Janssens (1880-1950) - Michel Geysels (1889-1977) uit Westmeerbeek. Binnen de complexe bedrijfsgeschiedenis van de bekende rotseerdersdynastie Janssens resulteerde de vruchtbare en tijdelijke samenwerking tussen A. Janssens en M. Geysels tijdens de jaren 1920 tot 1933 in talrijke kwaliteitsvolle realisaties in de Antwerpse Kempen.

Een typologisch uniek gegeven binnen de cementrustiek in Vlaanderen is de manier waarop de gerecupereerde neogotische kapel hier geïntegreerd werd binnen de nieuwe context van het devotiepark. Op een visuele zichtsas met de Lourdesgrot kreeg de bakstenen kapel zijn plaats op een heuvel waardoor de onderbouw kon opengewerkt worden tot een cementrustieke rotsformatie die als kader dient voor het monumentale relief van de veertiende kruiswegstatie. Binnen het brede gamma aan constructies in bedevaarts- en devotieparken is het voorkomen van een openluchtpreekstoel zeldzaam;

Overwegende dat het devotiepark met parkaanleg, Lourdesgrot en bron, openluchtpreekstoel, pelgrimshut, Zeven Weenenweg, Kruisweg en Sint-Rochuskapel als monument volkskundige waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het devotiepark van Brasschaat-Rustoord, ontstaan en uitgebouwd in de periode 1916-1921 past in de traditie van de religieuze parken die sinds de late 19de eeuw in kader van het

katholieke "trionfalisme" in grote getale werden opgericht in België en Nederland. Het is een materiele getuige van de intense mariale volksdevotie die op het einde van de 19de eeuw opbloede als gevolg van de instelling van het dogma van de Onbevleete Ontvangenis in 1854 en de legende van de talrijke verschijningen van Maria aan Bernadette in de grot van Lourdes, en een opflakking kende in de naweeën van de Eerste Wereldoorlog, ten tijde van de zaligen heiligverklaring van Bernadette in respectievelijk 1925 en 1933, en na de Tweede Wereldoorlog.

Aanvankelijk gestart als een privé-initiatief met een Lourdesgrot en kapel groeide de site dankzij weldoeners uit tot een volwaardig devotiepark met de uitbeelding van een uitgebreid en samenhangend religieus programma met Mariale thematiek. De algemene aanleg van de site bewerkstelligt een beleving in een intieme sfeer. Eigentijdse prentkaarten, devotieprentjes en affiches waarop het park "gepromoot" werd en de nog aanwezige ex-voto's getuigen van een decennialange bekendheid als bedevaartsoord waar processies uit diverse contreien naartoe kwamen. Tot op vandaag getuigen de jaarlijkse Mariabedevaarten in mei, de kaarsenstandaard met brandende kaarsen en offergaven van gelovigen of bezoekers nog van een levendige volksdevotie;

Overwegende dat het devotiepark met parkaanleg, Lourdesgrot en bron, openluchtpreekstoel, pelgrimshut, Zeven Weenenweg, Kruisweg en Sint-Rochuskapel als monument artistieke waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De kwalitatieve uitvoering van de bouwtechniek en de detaillering in vormgeving en modellering waarbij diverse materialen kunstig nagebootst worden, getuigen van een ambachtelijk vakmanschap door gespecialiseerde ateliers zoals onder meer A. Janssens en M. Geysels (Westmeerbeek) en Louis Jacobin (Antwerpen), en verlenen aan de cementrustieke creaties een artistieke meerwaarde.

De basreliefs van de Zeven Weenenweg en de Kruisweg zijn representatief voor het werk van de beeldhouwersateliers uit het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. De ateliers van Louis Jacobin en Jacques Coomans senior waren productieve "bedrijven", bekend om hun degelijk seriewerk in gipsen of kunststenen devotiesculpturen zoals heiligenbeelden, kruiswegen en kerkmeubilair waarmee ze talrijke kerken en kapellen in en rond Antwerpen verrijkten. Tot nog toe zijn niet veel "openlucht" kruiswegen of smartwegen van hen bekend. Veelal werd er een prototype ontworpen waarvan een aantal reeksen geproduceerd werden. Zo vormden de Kruisweg van Brasschaat-Rustoord en die van de kapel in het voormalige Ursulinenklooster in Wuustwezel-Gooreind quasi identieke exemplaren;

Overwegende dat het devotiepark met parkaanleg, Lourdesgrot en bron, openluchtpreekstoel, pelgrimshut, Zeven Weenenweg, Kruisweg en Sint-Rochuskapel als monument technische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De cementrustieke constructies in het devotiepark van Brasschaat-Rustoord waartoe gespecialiseerde ateliers zoals dat van Louis Jacobin (Antwerpen) en het atelier A. Janssens en M. Geysels (Westmeerbeek) hebben bijgedragen, behoren tot de betere voorbeelden van deze vroege betontechniek in Vlaanderen, ook kunstbeton ("béton rustique") genaamd, hier gekenmerkt door een diversiteit in toegepaste technieken en een kwalitatief hoogstaande gedetailleerde uitvoering. De Lourdesgrot heeft een koepelvormige gecementeerde bakstenen kernstructuur, aan de voorzijde uitgewerkt als een rotsformatie van met cementmortel gehechte blokken natuur- en kunststeen, aan de binnenzijde als een pseudo-rotsformatie in cementpleister. Bij de Zeven Weenen- en Kruisweg is rond een bakstenen kernstructuur een metalen frame geplooid met een lichte netwapening waarop aangestroken cementpleister kunstig gemodelleerd is tot een natuurgetrouwe rotsformatie met een bijhorend zitbankje met imitatie van knoestig hout. In de openluchtpreekstoel en vermoedelijk ook in de schuilhut voor de pelgrims werden rond de wapening nog andere materialen gebruikt als opvul- en hechtingsmateriaal wat het aanbrengen van de specie op de gewenste dikte vergemakkelijkte. De openluchtpreekstoel en schuilhut vallen op door de detaillering in de afwerking en/of de sporen van polychromie waarbij naast varianten van houtstructuren (knoestige boomstammen, takken, beplankingen), ook stro en steen natuurgetrouw geïmiteerd worden,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen definitief beschermd als monument:

Het devotiepark met parkaanleg, Lourdesgrot en bron, openluchtpreekstoel, pelgrimshut, Zeven Weenenweg, Kruisweg en Sint-Rochuskapel, Rustoordlei zonder nummer, Brasschaat, bekend ten kadaster Brasschaat, 3de afdeling, sectie F, perceelnummer 147/L6.

De definitief beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de definitief beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. §1. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde;
- 3° volkskundige waarde;
- 4° artistieke waarde;
- 5° technische waarde.

§2. De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

Het devotiepark is aangelegd op een langwerpig beplant perceel. Nabij de ingang bevindt zich het "devotioneel centrum" met de Lourdesgrot met Maria, vergezeld van een bronvijvertje met de knielende Bernadette, een openluchtpreekstoel en een pelgrimshut, opgevat als de schapenstal van de herderin Bernadette. In een halve kring achter de grot staan de zeven staties van de Zeven Weenenweg als een reeks opgesteld. Aan het begin van de Zeven Weenenweg bevindt zich de sokkel van een voormalig Sint-Jozefbeeld en het beeld van Sint-Anna met kind. De Zeven Weenenweg wordt afgesloten met het beeld van een Pieta. Aan het andere uiteinde van het perceel staat de Sint-Rochuskapel, gebouwd op een kunstmatige verhevenheid. Tussen de Zeven Weenenweg en de kapel loopt een slingerend pad waarlangs de veertien staties van de Kruisweg verspreid zijn opgesteld. Wie deze in volgorde bidt, legt een zigzagparcours af tot aan de kapel met de laatste kruiswegstatie. Ongeveer ter hoogte van kruiswegstatie vier en vijf vertrekt een centraal middenpad als zichtas naar de kapel. De kruiswegstaties aan de zuidwestzijde van het perceel zijn rechtstreeks met elkaar verbonden door een pad dat langs de perceelgrens loopt en ter hoogte van de kapel aansluit op het slingerend pad. De verzonken plek achter de grot, ongeveer tussen kruiswegstaties één en drie, en de stenen restanten, zijn mogelijk een referentie aan een vroegere zogenaamde bronnenput met cementrustieke elementen. Het oorspronkelijk licht golvend relief van het perceel bleef grotendeels behouden en werd met de aanleg en inrichting van het devotiepark sporadisch zelfs versterkt. Zo zijn de meeste kruiswegstaties tegen of op een heuveltje geplaatst. Statie twaalf met de Kruisdood (op de berg Golgotha) is op het hoogste punt ingeplant, achter de kapel. Via statie dertien daalt het pad dan af naar de laatste statie van de graflegging, opgevat als een "grafkapel", geïntegreerd in het volume van de kapel. De beplanting bestaat uit een geheel van inheemse en exotische boomsoorten en heesters. Het padenstelsel is licht verdiept aangelegd, de paden zijn niet verhard, van aarde en vlak.

De openluchtpreekstoel, de schuilhut voor pelgrims, de Zeven Weenenweg en de Kruiswegstaties zijn constructies in cementrustiek, naargelang de aard en grootte van het bouwwerk verschillend in toegepaste bouwtechniek.

De *Lourdesgrot* heeft een koepelvormige gecementeerde bakstenen kernstructuur, aan de voorzijde uitgewerkt als een rotsformatie van met cementmortel gehechte blokken natuur (maaskalksteen)- en kunststeen, aan de binnenzijde als een pseudo-rotsformatie in

cementpleister. De grot is een vrije imitatie van de echte Mariagrot in Lourdes. De als een rotsformatie uitgewerkte voorzijde heeft puntvormige beeindigingen en een verschijningsnis rechtsboven met een kunststenen Mariabeeld, gepolychromeerd in een wit gewaad met blauwe sjerp. In de grote nisvormige ruimte staat op een bordes het witgeschilderd kunststenen buitenaltaar met een blad van granito op (een variatie van) Korinthische zuiltjes en zes houten kandelaars. In de koepelwand zijn talrijke ex-voto's verwerkt met opschriften van dank voor een bekomen gunst, genezing of behouden terugkomst van soldaten. De ruimte heeft een vloer van granito, geeft toegang tot het bijlokaaltje waar het offerblok staat, en wordt afgesloten met een smeedijzeren hekken, met toegangspoort, van zwart geschilderde spijlen, bovenaan versierd met goud geschilderde lelie- en kruismotieven. Rechts van het hekken is in de rotswand een witmarmere gedenkplaat verwerkt met als opschrift: "opgericht ten jare 1916/door den weled. heer/A.H. Van den Weyngaert/ stichter der parochie/eerste pastoor eerw. H. Cornelis". Links van het hekken bevindt zich het ingebouwde offerblok, herkenbaar aan de buitenzijde door een marmere gedenkplaat. De gaten in de rotspartij onderaan het Mariabeeld alsook de met natuurstenen blokken afgezette opvangbekkens aan weerszijden vóór de grot, refereren aan een vroegere bron in de vorm van een druppelende waterval. Het in de rotsconstructie geïntegreerde bijlokaaltje met offerblok heeft in de linkse zijgevel van de grot, een klein rondboogvenstertje met houten schrijnwerk en traliwerk.

Bij de grot hoort de *bron*, een aan de voet van de grot gelegen vijvertje, afgezet met blokken natuursteen en in het midden voorzien van een bron in de vorm van een rotsblok waaruit water opborrelt. Op een grotere steen bevindt zich het gepolychromeerd kunststenen beeld van de knielende Bernadette.

De rotsformaties van de Zeven Weenweg en de Kruiswegstaties hebben een bakstenen kernstructuur waarrond een metalen wapening als een frame geplooid werd in de gewenste vorm. Een lichte netwapening met kleine vierkante mazen binnen dit frame dient als hechtlaag voor de cementpleister die hierop in verschillende lagen en op de gewenste dikte is aangebracht en waarvan de buitenste laag kunstig gemodelleerd werd als een imitatie van een rotspartij. De bakstenen kernstructuur is kleiner dan de rotspartij die daardoor hol is.

De Zeven Weenweg telt zeven staties, telkens bestaande uit een kunststenen basrelief, geplaatst in een rotsformatie. Bij elke statie hoort een laag zitbankje op knoestige boomstammestjes. De zitbankjes bij de Zeven Weenweg, tevens met een wapening, bevatten in kern ook baksteen als hechtingsmateriaal wat het aanbrengen van de specie op de gewenste dikte vergemakkelijkte. De cementpleister werd hier bewerkt tot een houtstructuur. De basreliefs zijn overschilderd in een lichtbruine tint en dragen onderaan een inscriptie met het nummer en de titel van de afgebeelde scene. Bij de meeste basreliefs geeft een tweede plaatje onderaan de naam van de schenker weer. De staties zes en zeven hebben in de rotspartij een inscriptie met initialen, gecombineerd met een datum in de jaren 1960, wat verwijst naar de grondige restauratie door de firma Tondeleir (Mortsel-Oude God). Sommige zitbankjes vertonen sporen van een donkerbruine verflaag.

Aan het begin en het einde van de Zeven Weenweg staan respectievelijk het polychroom geschilderd kunststenen beeld van Sint-Anna met lezend kind en een dito Pieta, beide op een als rotsformatie uitgewerkte sokkel van kunst- en/of natuurstenen. Naast Sint-Anna staat enkel nog een gelijkaardig opgebouwde sokkel van het -inmiddels verdwenen- beeld van Sint-Jozef, zie het losgekomen houten paneeltje met inscriptie "Sint Jozef a.u.b. help ons".

Statie 1. De besnijdenis van Christus.

Schenker: "Tot aandenken van mijne dierbare ouders F. (of E.?) D."

Statie 2. De vlucht naar Egypte.

Schenker: "Ter nagedachtenis mijner familieleden Jufw. H. Lindekens".

Statie 3. Het verliezen van Christus. (oorspronkelijke titel: het verlies van het kind Jezus)

Schenker: wordt niet vermeld op de statie. Volgens bronnen Mevrouw Herbosch.

Deze statie werd gereconstrueerd.

Statie 4. Maria ontmoet Jezus op de kruisweg. (oorspronkelijke titel: de kruisdraging)

Schenker: wordt niet vermeld op de statie. Volgens bronnen de heer Wéry.

De zitplaat van het zitbankje ontbreekt.

Deze statie werd gereconstrueerd.

Statie 5. *De dood van Christus* (oorspronkelijke titel: *de kruisiging*).

Schenker: "Gift van Mr. Fr. Van Riel en zijne echtgenote I. Bogaerts".

De rotsformatie van deze statie werd gereconstrueerd.

Statie 6. Het afdoen van het kruis.

Schenker: "Gift van A. Van den Weyngaert".

Inscriptie met initialen van de firma Tondeleir.

Statie 7. *De begrafenis van Christus*.

Schenker: "Tot aandenken onzer dierbare ouders E.L.I.U.D" (Eerwaarde Louis Isidore Uit Dankbaarheid).

Inscriptie met initialen van de firma Tondeleir.

De veertien staties van *de Kruisweg* zijn op dezelfde manier geconcipieerd als de Zeven Weenenweg: uitgezonderd statie veertien die geïntegreerd is in de opengewerkte plint van de Sint-Rochuskapel, bestaat elke statie uit een kunststenen basrelief geplaatst in een rotsformatie, meestal geplaatst tegen een kunstmatig heuveltje. Enkel statie veertien behield zijn zitbankje. De reliefs zijn overschilderd in een felle polychromie en dragen onderaan op een apart plaatje het nummer en de titel van de afgebeelde scene en de naam van de schenker. Een aantal staties dragen in verschillende varianten de signatuur van beeldhouwer Jacques Coomans. Zeven staties hebben in de rotspartij een inscriptie met initialen, gecombineerd met een datum in de jaren 1960, wat verwijst naar de grondige restauratie door de firma Tondeleir (Mortsel-Oude God).

Statie 1. *De veroordeling*.

Schenker: "Opgericht door den E.H. Cornelis pastoor en inwoners van het Rustoord".

Rechts onder gesigneerd met "Jaak Coomans en zoon".

Statie 2. *De kruisopneming*.

Schenker: "Ter nagedachtenis mijner dierbare ouders A. Van den Weyngaert".

Statie 3. *De eerste val*.

Schenker: "Tot weerziens mijner drij broeders Mevr. A. Van den Weyngaert 1917".

Statie 4. *De ontmoeting*.

Schenker: "Gift van Mr. A. V D Weyngaert".

Rechts onder gesigneerd met "Jaak Coomans Antw".

Op de rotsformatie inscriptie met initialen van de firma Tondeleir.

Bevuild met graffiti.

Statie 5. *Simon van Cyrene helpt Jezus het kruis dragen*.

Schenker: wordt niet vermeld, het huidige basrelief vervangt het oorspronkelijke.

Op de rotsformatie inscriptie met initialen van de firma Tondeleir.

Deze statie werd gereconstrueerd.

Statie 6. *Veronika droogt de tranen van Jezus af*.

Schenker: wordt niet vermeld, volgens bronnen Constancia Maria Theresia Peeters, de letters van het plaatje zijn deels vernieuwd.

Op de rotsformatie inscriptie met initialen van de firma Tondeleir en jaartal 1966.

Statie 7. *Tweede val*.

Schenker: "God bescherm ons huisgezin. Gift Mr. V V D Zande"

Links onder gesigneerd met "Jacq. Coomans".

Op de rotsformatie inscriptie met initialen van de firma Tondeleir en jaartal 1966.

Statie 8. *De weenende vrouwen*.

Schenker: "Gift van Juf. J. Van Hoof".

Op de rotsformatie inscriptie met initialen van de firma Tondeleir en jaartal 1966.

Statie 9. *Derde val*.

Schenker: "Tot gedachtenis van Mr & Me J Vergauwen".

Op de rotsformatie inscriptie met initialen van de firma Tondeleir en jaartal 1967.

Statie 10. *De ontkleeding*.

Schenker: "Om Uwen zegen Fie Cammaert-Vergauwen".

Rechts onder gesigneerd met "1918 Jacq. Coomans".

Statie 11. De kruisiging.

Schenker: "Gift van Mr. Groffen".

Rechts onder gesigneerd met "Jaak Coomans Antw".

Statie 12. De kruisdood.

Schenker: "Gift H. Clerbaut-De Baeck".

Op de rotsformatie inscriptie met initialen van de firma Tondeleir.

Statie 13. De kruisafneming.

Schenker: "Gift Mr. Mertens-Van Meir".

Links onder gesigneerd met "J. Coomans".

Statie 14. De Begrafenis, zie de beschrijving van de Sint-Rochuskapel.

Schenker: "Gift van Mr. A. Van den Weyngaert", zie de gedenkplaat op de gevel.

In de cementrustieke constructies van de *openluchtpreekstoel* en de *schuilhut voor pelgrims* werd de wapening met andere materialen (zoals cilindervormige stukken terracotta, baksteen,) gecombineerd, als een soort van hechtingsmateriaal dat het aanbrengen van de specie op de gewenste dikte vergemakkelijkte. Met de cementpleister worden naast houtstructuren, gaande van takken, boomstammen tot beplankingen, ook steen (geblokte plint van schuilhut) en stro (binnenzijde dak schuilhut) vakkundig nagebootst.

De *openluchtpreekstoel* staat op een als rotspartij uitgewerkte sokkel van zowel natuurstenen als kunststenen blokken en baksteen, omringd door een cirkelvormig perkje afgeboord met gekoppelde vierkante paaltjes, tevens in cementrustiek, uitgewerkt met een nervenstructuur. De preekstoel is toegankelijk via een trap van zes treden van blauwe hardsteen met een leuning van knoestige takken. De kuip, de achterwand en het klankbord bestaan uit gecementeerde (beraapte) platen tussen of afgeboord met eveneens knoestige takken/boomstammen. De kuip heeft een vloer van steengoedtegels en aan de achterwand hangt een eikenhouten kruis. Sporadisch zijn op de knoestige takken/boomstammetjes nog sporen van polychromie zichtbaar.

De *schuilhut voor de pelgrims* bestaat uit knoestige boomstammen onder een lessenaarsdak met een kort luifeltje aan de voorzijde. Op de uiterst linkse boomstam bleef de deels leesbare signatuur "A. Janssens M. Geysels uit Westmeerbeek" bewaard. De vormgeving en deels bewaarde polychromie refereren aan de schapenstal van de herderin Bernadette. De twee zijgeveltjes van de schuilhut zijn uitgewerkt als een beplankte wand op een geblokte plint, de achterzijde is beraapt. Voornamelijk aan de binnenzijde van de schuilhut is duidelijk polychromie aanwezig: de binnenwanden vormen een bruin-grijze beplanking in ruitvormig patroon op een rood-bruine geblokte plint, de okerkleurige onderzijde van het dak met een lijnvormige textuur verwijst naar een met stro gestoken onderdak, de kleurgeving van de knoestige boomstammen verwijst naar berkenstammen.

De *Sint-Rochuskapel* is een bakstenen gebouw, met een geïntegreerd deel in cementrustiek. De kapel is een eenvoudig rechthoekig gebouwtje in neogotische stijl met een driezijdige sluiting onder een afgewolfd natuurleien zadeldak met smeedijzeren kruis. De als een puntgevel uitgewerkte voorgevel heeft een spitsboogvormige inkom met ontlastingsboog en een oculus in de top en is vermeerderd met steunberen, schouderstukken en een aandak met een achthoekig topstukje. Kunststeen wordt verwerkt in de plint, de deksteen van de steunberen, de kraagstenen, het aandak en de deuromlijsting. De inkom is een beglaasde en getraliede dubbele paneeldeur met spitsboogvormig bovenlicht, gevat in een omlijsting met een met driepasbogen uitgewerkt bovenlicht en een tussendorpel op pilasters, voorzien van de inscriptie: "Sancte Roche Ora pro Nobis". Het later aangebrachte structuurglas in het bovenlicht en de oculus is deels stuk. De gevels zijn afgeboord met een houten goot en hebben spitsboogvenstertjes, voorzien van houten schrijnwerk, een ontlastingsboog en een afgeschuinde lekdrempel van blauwe hardsteen.

De kapel staat op een kunstmatige verhevenheid die ter hoogte van de noordzijde en oosthoek is opengewerkt als een rotsformatie van cementrustiek waarin de veertiende statie als een monumentaal relief verwerkt is, zie de gevelsteen met inscriptie: "De Begrafenis/gift van Mr. A. Van den Weyngaert". Het overkragende deel van de kapel waaronder het relief zich bevindt, wordt ondersteund door een kolom, vermoedelijk met bakstenen kern. In tegenstelling tot de andere staties, beschikt deze statie nog over een cementrustieke zitbank.

Het niveauverschil tussen de voorgevel van de kapel en de kruiswegstatie bezijden wordt opgevangen door treden van onregelmatige blokken natuursteen. Onder de kapel bevindt zich nog een kleine kelderruimte waarvan de getraliede muuropening tevens gevat is in de rotsformatie van de kruiswegstatie. Deze ruimte heeft bakstenen muren en een vlak betonnen plafond, versterkt door middel van stalen profielen.

Interieur. Bepleisterde en beschilderde muren waarvan de verflaag afbladdert. Een vloer van zwart-witte steengoedtegels in ruitvormig patroon.

De *beplanting* wordt tot op vandaag grotendeels gekenmerkt door een geheel van inheemse en exotische boomsoorten en heesters. De dennen (*pinus sylvestris*) die over het hele perceel voorkomen, herinneren nog aan de oorspronkelijke beplanting van de regio. Naast inlandse eik en enkele esdoornsoorten komen er sporadisch ook exotische boomsoorten (Amerikaanse eik, robinia) voor zoals gebruikelijk was in de aanplantingen van devotie- of Mariaparken. Vóór de Mariagrot staan enkele esdoorns (gewone esdoorn of de *acer pseudoplatanus*), waarvan één opvallend ouder is dan de andere en vermoedelijk behoort tot de oorspronkelijke aanplantingen. In de achterste zone van de Kruisweg bevinden zich meerdere esdoorns van verschillende soorten (de Noorse esdoorn of de *acer platanooides* en gewone esdoorn). Nabij en achter de Sint-Rochuskapel komen robinia's (*robinia pseudoacacia*) voor. Achter de Zeven Weenenweg van Maria staat *taxus* (*taxus baccata*), vermoedelijk oorspronkelijk bedoeld als een haag bij de Zeven Weenenweg en als een soort van scherm om de achterliggende bebouwing aan het oog te onttrekken. Deze planten zijn thans meer uitgegroeid dan aanvankelijk bedoeld en daardoor verdund.

Het devotiepark en voornamelijk de zone van de Kruisweg wordt gekenmerkt door een besloten sfeer, bewust gecreeerd door de aanplant van voornamelijk rododendron tussen dennen. Verder zijn er zaailingen van de voornoemde boomsoorten aanwezig die opgeschoten zijn tussen de overige beplantingen.

Art. 3. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de algemene doelstelling van de bescherming is het behoud van de erfgoedkenmerken en -elementen die de basis vormen voor de erfgoedwaarden;
- 2° het devotiepark met aanleg, Lourdesgrot met bron, openluchtpreekstoel, pelgrimshut, Zeven Weenenweg, Kruisweg en Sint-Rochuskapel vormt een herkenbaar en onlosmakelijk geheel met een sterke ensemblewaarde. Elke beheersdaad moet de beschermde erfgoedwaarden, erfgoedkenmerken en -elementen respecteren en ondersteunen. Dit vereist een geïntegreerde en duurzame aanpak waarbij de impact op het geheel wordt afgewogen en waarbij de draagkracht niet wordt overschreden. Bewaren gaat daarbij voor op vernieuwen. Dit veronderstelt vakkundig onderhoud en conserverende ingrepen. De opmaak van een beheersplan kan het duurzaam beheer van het devotiepark ondersteunen;
- 3° om het specifieke karakter van het parkje, gericht op het beleven van het geloof in een intieme sfeer met sporadisch verrassingselementen, te bestendigen, beoogt de bescherming het behoud van de algemene aanleg van de site gekenmerkt door een besloten karakter: dit betekent het behoud van de inplanting van de verschillende constructies/elementen van baksteen en/of cementrustiek (grot, pelgrimshut, openluchtpreekstoel, Zeven Weenenweg, Kruisweg, kapel), van het uitgekield padentracé waarlangs het merendeel van voormelde constructies opgesteld staan, van het licht golvend relief van de site en van de bestaande beplanting:
  - a) dit veronderstelt het behoud van de Lourdesgrot die in zijn architecturale eigenheid en karakteristieke onderdelen, zijnde een koepelvormige constructie met een rotsformatie, gekenmerkt door een verschijningsnis met Mariabeeld, een nisvormige altaarruimte met buitenaltaar, kaarsenstandaard, ex-voto's, offerblok en smeedijzeren hekken, samen met het bijhorende bronvijvertje met beeld van de Heilige Bernadette, dient gerespecteerd te worden en herkenbaar te blijven. Het is aan te raden om het plastic zeil dat thans de koepelvormige constructie bedekt, na nazicht van de waterdichting, te vervangen door een beplanting (bodembedekker). Indien deze de stabiliteit en dichting van de koepelconstructie bedreigen, dienen de bomen die achteraan, aan de voet van de grot groeien, verwijderd te worden;

- b) dit veronderstelt het behoud van de openluchtpreekstoel en schuilhut. Deze constructies maken inherent deel uit van het "devotionele centrum" van het park en zijn in hun bouwtechnische uitwerking unieke voorbeelden van cementrustiek in religieuze context. Om de authenticiteit van deze cementrustieke constructies te versterken is het aangewezen om de historische kleurstelling op basis van een materiaal-technisch onderzoek van de restanten te herstellen;
  - c) ook de staties van de Zeven Weeenweg en de Kruisweg, en de Sint-Rochuskapel dienen in hun plaatsing, volgorde en cementrustieke uitwerking als rotsformaties met ingewerkte (bas)reliefs behouden te blijven;
  - d) dit veronderstelt het behoud van zowel het tracé als de aanleg van de paden. Het slingerende pad dat, vertrekkende achter de grot, vanaf een bepaald punt een middenpad (zichtas) kruist, maakt inherent deel uit van de "ruimte" waarin de gelovige zijn tocht aflegt en zorgt voor zowel een intieme sfeer als voor verrassende effecten. De huidige aanleg met licht verdiepte, onverharde aarden paden en kunstmatige niveauverschillen (heuveltjes) die in functie van de kruisweg werden aangelegd, dient aangehouden te worden. Verharding, vereffening noch verhoging van de paden en/of heuvels zijn wenselijk. In deze context is het van belang de rododendrons in die mate terug te snoeien zodat het padentracé beter tot uiting komt, de paden makkelijker begaanbaar worden en de zichtas naar de hoger gelegen kapel hersteld wordt, zonder echter afbreuk te doen aan het verdichtend effect van deze heesters die het besloten intieme karakter van de site bewerkstelligen;
  - e) dit veronderstelt het behoud van het aangeplant geheel, gekenmerkt door een combinatie van inheemse en exotische boomsoorten en heesters. Het beeld en karakter van het park wordt grotendeels bepaald door de dennen en de rododendrons, verspreid over het ganse park. Het behoud van de dennen (*pinus sylvestris*) is opportuun, indien ze geen risico inhouden voor de bouwkundige constructies. De rododendrons hebben een verhullende functie en geven het geheel zijn typisch besloten karakter. Andere behoudenswaardige boom- of heestersoorten zijn de esdoorns vóór de Mariagrot (de gewone esdoorn of de *acer pseudoplatanus*) en sporadisch in de achterste zone van de Kruisweg (de Noorse esdoorn of de *acer platanoides* en gewone esdoorn), de robinia's (*robinia pseudoacacia*), voornamelijk in de buurt van de Sint-Rochuskapel, de inlandse en Amerikaanse eik en de fragmentarisch bewaarde *taxus* (*taxus baccata*) achter de Zeven Weeenweg. Het is aangewezen de *taxus* terug te snoeien en/of eventueel aan te vullen met nieuwe aanplantingen om opnieuw het besloten haagvormig effect achter de staties te bekomen. In geval van conditie- of vitaliteitsverlies van bepaalde bomen moet er een expertiseverslag opgemaakt worden door een deskundige boomverzorger. De zaailingen van voormelde boomsoorten dienen voor een deel teruggedrongen of verwijderd te worden. Bestaande afsluitingen met draadwerk kunnen vervangen worden door hagen of traditioneel sober hekwerk;
- 4° later aangebrachte toevoegingen, grondige restauraties of reconstructies die een grote impact hebben gehad op het uitwendig voorkomen, de authenticiteit en de detaillering van de kruisweg- en zeven weeenwegstaties en/of niet stroken met het oorspronkelijke voorbeeld (zoals de polychrome overschildering van de Kruisweg, de bescherming van de reliefs met vastgeschroefd plexiglas en de restauratiebeurt van bepaalde rotsformaties, voornamelijk van de kruisweg met een cementpleister die anders is van tint en "rotstekening") zijn absoluut te vermijden in de toekomst. Herstel volgens origineel model kan een optie zijn indien dit wetenschappelijk onderbouwd kan worden aan de hand van onder meer historische foto's, prentkaarten, archief- en kleuronderzoek;
- 5° voor alle cementrustieke constructies en hun bijzondere kenmerken worden maximaal behoud en consolidatie vooropgesteld. In deze context vormt de opvallende schade aan bepaalde cementrustieke constructies, veelal als gevolg van de corroderende wapening (zie onder meer de achtergevel en bedaking van de schuilhut, de achterzijde van de Zeven Weeenwegstaties, de openluchtpreekstoel), een aandachtspunt. Een algemeen nazicht, onderzoek naar de oorzaak en omvang van de schade en een vakkundig herstel met respect voor de bijzondere kenmerken van deze bouwtechniek is hier noodzakelijk en dringend. Mogelijke herstelmaatregelen voor de cementrustieke constructies zijn

onder meer het voegwerk van de bakstenen kernstructuur herstellen, de roestende wapening ontroesten en behandelen of indien nodig vervangen, de loszittende of afgebokkelde cementpleister herstellen, de gemodelleerde afwerkingslaag herstellen, aanvullen of vernieuwen volgens oorspronkelijk model;

- 6° waardevolle componenten kunnen echter in een stadium belanden waarin behoud, consolidatie en herstel niet meer mogelijk is en waar vervanging een noodzaak wordt. Bij de bouwkundige elementen van het devotiepark, in het bijzonder de constructies in cementrustiek, dienen onherstelbare of verloren gegane onderdelen vakkundig vervangen te worden met respect voor de traditionele materialen en technieken. Hierbij dient steeds de oorspronkelijke verschijningsvorm vooropgesteld te worden, voor zover dit wetenschappelijk onderbouwd kan worden. Bij de kapel is de niet-oorspronkelijke beglazing van de vensters, inkom en oculus storend en aan vervanging toe, best naar oorspronkelijk model voor zover dit wetenschappelijk onderbouwd kan worden. Bij eventuele vervanging van het houtig erfgoed of de groenaanleg van het devotiepark moet gestreefd worden naar bestendiging van de aanwezige soorten met respect voor hun historische inplanting. In dit kader kan het opkweken van een deel van de zaailingen bruikbaar materiaal voor verjonging opleveren;
- 7° indien de verdwenen beelden (het beeld van Sint-Jozef, beelden in de kapel) voorhanden zijn, is het wenselijk deze terug in situ te plaatsen.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen, zowel van de bouwkundige elementen/constructies als van de bomen en heesters;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren of -zijde van constructies:
  - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking, dakconstructie en gootconstructies;
  - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
  - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
  - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerk, deuren, ramen, poorten, inclusief de beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
  - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
  - f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden;
- 5° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
  - a) het plaatsen of wijzigen van boven- en ondergrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
  - b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen;

- c) het aanleggen, verharden, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
  - d) het vellen of beschadigen van bomen en struiken die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan, en elke handeling die een wijziging van de groeiplaats en groeivorm van de bomen en struiken die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of in een goedgekeurd beheersplan tot gevolg kan hebben;
  - e) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 m rond een vergund of vergund geacht gebouw;
  - f) het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van de niet-aard en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
  - g) het uitvoeren van graafwerken die de stabiliteit van de gebouwen en constructies in gevaar kunnen brengen;
  - h) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur of parkeerplaatsen;
  - i) het structureel en fundamenteel wijzigen van de aanleg van het park;
- 6° de aanmerkelijke reliëfwijziging van de bodem.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel, 23 OKT. 2017

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS